

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: Модернізація системи вищої освіти України

*Матеріали VI Міжнародної наукової конференції
“Модернізація системи вищої освіти відповідно
до Програми розвитку освіти в Україні на 2005–2010 роки”,
м. Судак, Автономна Республіка Крим,
20 травня 2006 р.*

*та Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Вища освіта в контексті державної політики України”,
м. Київ, МАУП, 14 грудня 2006 р.*

Київ 2007

ББК 74.58(4УКР)я43
Б79

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

Болонський процес: Модернізація системи вищої освіти
Б79 України: Матеріали VI Міжнар. наук. конф. “Модернізація системи вищої освіти відповідно до Програми розвитку освіти в Україні на 2005–2010 роки”, м. Судак, Автономна Республіка Крим, 20 трав. 2006 р. та Всеукр. наук.-практ. конф. “Вища освіта в контексті державної політики України”, м. Київ, МАУП, 14 груд. 2006 р. — К. : МАУП, 2007. — 328 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-755-6

У пропонованому збірнику наукових праць висвітлюються проблеми модернізації системи вищої освіти України, трансформації освітньої системи країни в умовах розвитку постіндустріального суспільства. Вища освіта розглядається в контексті державної політики України.

Для науковців, державних службовців, менеджерів освіти, викладачів і студентів, які навчаються за такими напрямками і спеціальностями: державне управління, політологія, менеджмент, маркетинг, педагогіка, міжнародні відносини.

ББК 74.58(4УКР)я43+74.58я43

ISBN 978-966-608-755-6

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2007

Карпенко Н. Ю., Стрельчук А. С., Тесло О. А. <i>Дистанционное образование и правовые аспекты его внедрения в учебный процесс</i>	85
Догадіна В. Ю., Донець Л. Ю. <i>Впровадження кредитно-модульної системи у навчальний процес із застосуванням інформаційних технологій. Вплив реформи на економіку України</i>	89
Семенец В. В., Крук О. Я. <i>Разработка и применение лабораторных отладочных комплексов серии МЛ в учебном процессе</i>	96
Рябенко Т. М., Карпенко Н. Ю., Стрельчук А. С. <i>Роль дистанционных технологий в реформировании системы образования</i>	105
Рябенко И. Н., Бочаров Б. П., Воеводина М. Ю. <i>Разработка системы тестирования знаний с экспертом-тьютором и опыт ее внедрения в учебный процесс</i>	110
Тесло О. А., Шаруда Ю. І. <i>Правові основи регулювання надання інформаційних послуг з метою забезпечення якості навчального процесу</i>	119
Луценко О. О. <i>Виховання інформаційної культури як пріоритетне завдання сучасної освіти у процесі навчання комп'ютерним технологіям</i>	122
Акімов Д. І. <i>Проблема професійної підготовки менеджерів недержавних громадських організацій</i>	131
Беляєва С. С. <i>Наукові засади впровадження інноваційних технологій у сфері поведінки з відходами</i>	135
Тарасова С. М. <i>Педагогічні умови та методи проектування навчальних занять з майбутніми менеджерами в умовах вищої школи</i>	149
Юрасова И. В. <i>Повышение эффективности самостоятельной работы студентов: мотивация познавательной деятельности (Психокоррекционные воздействия в процессе обучения)</i>	159

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА МЕТОДИ ПРОЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ З МАЙБУТНІМИ МЕНЕДЖЕРАМИ В УМОВАХ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Порушуються проблеми підготовки майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю у вищій школі. Сформульовано поняття педагогічного проектування як одного з аспектів діяльності викладача, його структура. Визначені прийоми навчання економістів, майбутніх менеджерів. Наведені приклади методик проектування навчальних занять.

Мета сучасної освіти згідно із Законом України “Про освіту” — інтегративна, оскільки передбачає успішне розв’язання різних завдань: всебічний розвиток особистості; формування творчої, соціально-активної людини, створення умов для інтенсивного розвитку студентів; підготовка висококваліфікованих кадрів для всіх галузей господарства України.

Оскільки соціально-економічне становище держави насамперед залежить від кваліфікації фахівців у будь-якій галузі господарства, то підготовка майбутніх фахівців з менеджменту залежить від таких факторів:

- глибокого засвоєння знань та формування умінь, навичок;
- формування таких якостей особистості, як самостійність, цілеспрямованість, відповідальне ставлення до праці, моральне ставлення до людей;
- розвиненої потреби до постійного самовдосконалення;
- впевненості як у звичайних умовах роботи, так і в експериментах.

У державних документах про освіту декларовані дуже важливі для подальшого розвитку суспільства положення. Це пріоритетна спрямованість на загальнолюдські цінності: диферен-

ціяція освіти і навчання; орієнтація на кращі в освіті зразки (нові педагогічні технології, інтенсифіковані дидактичні системи, демократизація та гуманізація освіти).

Успішне вирішення цих завдань у вищій школі забезпечить зростання як майбутнього потенціалу суспільства, так і його духовних і матеріальних цінностей. Сьогодні актуальним є питання проектування навчальних занять в умовах сучасної вищої школи.

Навчальній діяльності притаманні три етапи: помірне функціонування, підвищена продуктивність й оновлене функціонування, в якому синтезується новий навчальний зміст. Педагогічні умови навчального змісту неоднорідні, оскільки один викладач збагачує студентство знаннями про свій власний шлях до істини, а інший — розкриває шлях усього людства до цієї самої істини. Процес здобуття нових знань формується певними умовами функціонування, серед них одне з чільних місць посідає проектування навчальних занять, формування й реалізація творчого задуму педагога.

Реальний зміст освіти багато в чому залежить від пануючої у вищій школі методики проектування навчальних занять, бо на кожному новому навчальному кроці творчі здобутки продуктивної навчальної діяльності перетворюються з педагогічних умов процесу рухів у чинники, що визначають подальші пошуки. Ця закономірність саморозвитку, самодетермінації навчальної діяльності дає можливість досягнути і висвітлити навчальну діяльність в її внутрішній специфічній логіці розгортання, розглянути механізми системної детермінації проектування та реалізації навчальної діяльності в умовах вищої школи.

Педагогічне проектування — один з найважливіших аспектів діяльності викладача вищої школи. Вона складається з вивчення планових документів, опрацювання навчального матеріалу, дослідження навчально-виховної ситуації, формування творчого бачення майбутніх занять, передбачення подальшого руху та результатів навчальної діяльності, конструювання ефективних поєднань дидактичних методів навчання в реалізації творчого задуму, доцільної розробки комплексів навчальних ситуацій та аналізу інструктивних матеріалів щодо практичної діяльності педагогів. Викладачі вузів і студенти найповніше реалізують власні творчі здібності тоді, коли процедури повсякденної підго-

товки педагогів до навчальних занять науково обґрунтовані, раціонально виражені та доцільно впорядковані.

Визначені прийоми навчання майбутніх менеджерів:

- на цільовій стадії проектування занять висвітлювати роль змісту навчання у світоглядному і професійному формуванні особистості менеджера і відповідно до цього розробляти прийоми, які продемонструють соціальну значущість матеріалу, що вивчається;
- на інформаційній стадії як етапі формування предмета навчального пізнання увагу зосереджувати здебільшого на суперечностях внутрішньої структури явищ і процесів, що вивчаються, і на покладенні їх в основу навчальних завдань;
- на ідеально-продуктивній стадії проектування навчальних занять як етапі визначення та розробки структури навчальної діяльності розглядати системні відношення елементів знань і відповідно до цього здійснювати постановку навчальних питань, формувати прийоми подання навчального матеріалу;
- на об'єктиваційній стадії проектування навчальних занять розробляти комунікативно-прийомотворчі способи подання навчального матеріалу і відповідно до них опрацьовувати прийоми спілкування з аудиторією.

Наприклад, форма кейс — це вміло викладена реальна інформація, яка описує сучасну управлінську ситуацію з необхідністю прийняття студентом критичного управлінського рішення. Кейс-метод — сучасна для вищої системи освіти форма навчання, тому важливою умовою його успішного впровадження є відпрацювання методики викладання зі студентами, майбутніми менеджерами, які претендують на лідерство в суспільстві у новому столітті.

Найважливіша мета кейс-методу — навчити студента приймати конкретні рішення в конкретних ситуаціях, оперативно, логічно, чітко, аргументовано мислити, уміти аналізувати ситуацію, передбачати можливий розвиток подій, формувати аргументований план дій, переконувати аудиторію у правильності своїх ідей. Набуття таких навичок украй необхідне для майбутнього керівника. Зазначені переваги привели до впровадження кейс-методу в навчальний процес у Причорноморському інсти-

туті МАУП. Для досягнення максимального ефекту у процесі застосування кейс-методу необхідна плідна співпраця викладачів і студентів. Викладач заздалегідь продумує завдання та структуру занять, що базується на кейсах. Особлива увага приділяється таким моментам:

- унікальні та основні положення кейсу для цілей спецкурсу “Лідер”, ключові питання;
- найефективніша послідовність просування до основних положень у процесі обговорення питань;
- внесок окремих студентів, необхідність іншого заохочення;
- спрямування дискусії, концентрація уваги студентів на найважливіших деталях;
- план роботи з технічними засобами тощо.

Маючи мету й визначений план обговорення, викладач разом із тим ставиться прагматично і толерантно до інших думок та ідей. Активна дискусія стає інтелектуальним процесом творення нових знань. Тому важливою складовою успішного навчання за допомогою кейс-методу є створення в аудиторії сприятливої атмосфери, зниженого відчуття владної дистанції.

Підсиленню індивідуальної участі кожного студента сприяє залучення студентів до дискусії через роботу в малих групах, індивідуальні звертання до них із запитанням та позитивне ставлення до виступів кожного. Щоб позбутися відчуття особистої рутини, урізноманітнювалися форми проведення обговорень. Для цього запроваджувалися презентації студентами результатів індивідуального або групового аналізу, застосовувалися рольові ігри з постійною зміною ролей, задавалися письмові роботи для підготовки заздалегідь. Ефективне застосування кейс-методу можливе тільки за умови ретельної підготовки кожного студента до обговорення. Для цього вони повинні ретельно опрацювати матеріали кейса й матеріали теми або блоку тем. Продуктивна дискусія можлива лише за умови, що студенти вміють слухати один одного. Тому на заняттях вони жорстко дотримуються таких правил: у групі може говорити хтось один, причому, перш ніж висловити свою думку, студент повинен підняти руку й дочекатися відповідного знаку від викладача. У процесі обговорення кейса студенти навчаються відчувати й розвивати логіку дискусії, спрямовувати свої емоції. Вони набувають умін-

ня переконувати один одного за допомогою обґрунтованих аргументів, шукати компроміс, виокремлювати найважливіші питання, опановувати майстерність лектора та колективного обговорення питань.

Критерії підсумкової оцінки студента визначаються цілями застосування кейс-методу в навчальному процесі. Її складовими є оцінка за участь в обговоренні кейсів в аудиторії, підготовка рефератів, участь у підготовці групового проекту, презентації тощо. При цьому значущість кожного компонента така, щоб кожний студент отримав загальну позитивну оцінку навіть за умови, що за одним із компонентів його оцінка є найнижчою.

У процесі навчання майбутніх менеджерів враховуються такі елементи: спроби серйозного аналізу; демонстрація вміння логічно мислити й переконувати співрозмовника; пропозиції суттєвих альтернатив або плану втілення рішень; підбиття підсумків обговорення та ін.

Застосування кейс-методу у спецкурсі “Лідер” в комбінації з іншими методами дало змогу поліпшити навчальний процес та оцінювання знань студентів фінансово-економічного профілю.

Один з елементів оцінювання знань є підготовка реферату. На нашу думку, реферат — це початкова форма самостійної наукової роботи студента, яка сприяє розвитку творчого мислення, набуття навичок роботи з літературою, законодавчими актами, забезпечує застосування здобутих знань у практичній діяльності.

У результаті первинної самостійної дослідницької діяльності студент одержує навички роботи з науковою літературою, вчиться збирати, обробляти й аналізувати статистичні матеріали, критично ставитися до різних поглядів деяких авторів у дослідженні проблеми. Написання реферату привчає студента до логічного й послідовного викладання своїх думок, точного формування власної позиції.

Такі навички необхідні студенту для подальшої участі у науково-дослідній роботі, а виступ із рефератами перед студентами своєї групи сприяє виробленню навичок виступу і перед аудиторією. Обговорення рефератів у студентській групі також навчає студентів уважно слухати, давати власну оцінку виступу, обґрунтовано сперечатися й аргументувати свої думки.

Нами також напрацьований алгоритм мозкового штурму:

1. Створення проблеми (керівник):

5 хвилин { фон проблеми;
мета роботи;
наявність важливих обмежень;
що зроблено або що треба зробити.

2. Створення ідей (група):

30 хвилин { особистісна стадія (усі думають самостійно);
обговорення у групі;
мозковий штурм.

3. Вибір ідей (керівник):

20 хвилин { керівник аналізує ідеї;
добирає ідеї для розробки;
перетворює ідеї у форму “як”.

4. Розвиток рішень (група):

60 хвилин { вихідна позиція — відібрані керівником;
розробка рішення під керівництвом
(ланцюжок розробки);
зведена розробка.

5. Формування рішення та його запис.

Під час практичних занять зі складання характеристики типу професії “Людина — знакова система” визначено психологічний профіль особистості студента, майбутнього менеджера за 2002 та 2005 р.

Результати наведено в таблиці.

Ігрове навчання базується на принципі доведення до кожного студента навчальної групи відповідних завдань комунікативної дії з метою опанування ним способів тієї чи іншої діяльності на заняттях. Викладач планує ситуації, пов’язані єдиним сюжетом, причому кожна з них реалізує навчальну мету. Студенти виконують свої ролі, своєрідний ансамбль яких створює умови для сприйняття навчальних ситуацій не як умовних, а реально здійснюваних за їхньою участю.

Нами відпрацьовано методику проведення пізнавальної гри. Гра має підготовчий та дійовий етапи. На першому етапі здійснюється аналіз ситуації та розподіл ролей, зміст яких залежить від способу використання ситуації. Щоб включення у гру було змістовним і відповідало темі заняття, викладач домагається виконання кожним студентом відповідних етапів і дій. Це можливо за таких умов:

**Психологічний профіль особистості студента,
майбутнього менеджера 2002–2005 навчальних років**

№ пор.		Рівень розвитку									
		2002 р.					2005 р.				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
1	Інтерес до професії										
2	Концентрація уваги										
3	Розподіл уваги										
4	Оперативна пам'ять										
5	Абстрактно-логічне мислення										
6	Відповідальність										
7	Організованість										
8	Наполегливість										
9	Працездатність										
10	Пам'ять на числа										
11	Точність здорового сприймання										
12	Точність у роботі										
13	Старанність										

1) студенти оцінили ситуацію: зрозуміли сюжет, з'ясували діалектику зв'язків, обставин і зміст конфлікту, розкрили його характер (діловий, рольовий, організаційний, емоційний, когнітивний, комунікативний тощо) і доповнили ситуацію з умовою збереження в ній конфлікту;

2) зрозуміли зміст наданих їм ролей і прийняли їх, тобто почали аналізувати ситуацію з позицій цих ролей, виконали необхідні розробки й висунули пропозиції щодо розвитку події в ситуації, виробили стратегію рольової поведінки;

3) узяли участь у спільному обговоренні власних дій і дій інших учасників. За необхідності студенти відстоюють власні погляди, аргументовано доводять їх. Розв'язання кожної ситуації є самостійною грою мікрогрупи (їх може бути 3–4 на студентську навчальну групу), склад якої добирається за принципом однорідності (за рівнем підготовки з предмета, інтелектом, артистичністю тощо). Кожну мікрогрупу очолює лідер, який здійснює підготовку кожного студента до ігрового заняття, а в разі потреби проводить репетицію. Досвідчені викладачі проводять пізнавальні ігри без попередньої підготовки, якщо студенти мають відповідні навантаження (на II або III курсах). Але при цьому

знижується ефективність ситуації, яка розв'язується на рівні творчого рівня, а не творчо-дослідницького пошуку.

Ситуації обов'язково відповідають темі заняття, чітким і конкретним завданням, щоб студенти могли адекватно виконати навчальні дії. У процесі гри викладач виявляє, де необхідна його допомога, що потрібно підказати, щоб гра розвивалась. Він стежить за раціональним використанням часу заняття, включеністю кожного студента у гру.

Студенти згідно з тематичним планом практичних занять самостійно опрацьовують лекційний матеріал і рекомендовану літературу з відповідної теми, готують, у разі потреби, необхідні дидактичні матеріали та виконують домашні завдання.

Якість підготовки студентів до заняття та їхня участь у розв'язанні практичних завдань з менеджменту оцінюються викладачем і враховуються у підсумковій оцінці.

Неможливо уявити сучасного керівника, який працює ефективно, але не розуміється на людях. У практиці роботи західноєвропейських і американських менеджерів використовується багато методів вивчення людей, наприклад графологія, вивчення фотографій тощо. Однак ці методи потребують чимало спеціальних знань і підготовки. Простішим способом вивчення людини є вивчення її жестів. Якщо людина розуміє мову жестів, вона може легко орієнтуватися в тім, як люди реагують на те, що відбувається, і коригувати свої дії, що так важливо для керівника. Тому ми готуємо для студентів пам'ятки, в яких наводяться описи деяких жестів та їх інтерпретація, і пропонуємо користуватися ними під час спостереження за своїми "партнерами" у співбесіді, наприклад на практичних заняттях з "Етики ділового спілкування", "Управління персоналом".

Цікаво й ефективно відбуваються семінари за зразком пізнавальної гри: семінар — прес-конференція, аукціон, брейн-ринг тощо. Вдало відпрацьовані теми "Як домогтися успіху", "Школа людських відносин".

В основу методики оцінки конкурентоспроможності молодого фахівця економічного профілю покладено якісні параметри — рівень підготовленості до роботи та його кваліфікаційні характеристики.

Основна гіпотеза цієї методики полягає в тому, що чим вища відповідність студента до сучасних вимог працівника, тим вища його конкурентоспроможність на ринку праці. Конкурентоспроможність молодого фахівця можна виразити таким співвідношенням:

$$V = \frac{V_p}{V_t},$$

де V_p — усереднені кваліфікаційні характеристики реального студента; V_t — кваліфікаційні характеристики молодшого спеціаліста-економіста, що відповідають вимогам суспільства.

Для складання кваліфікаційних характеристик фахівців фінансово-економічного профілю застосовувалися спеціальні методики, які враховують систему ділових і особистісних характеристик, що охоплюють такі групи якостей:

- 1) суспільно-громадська зрілість;
- 2) інноваційний потенціал;
- 3) ставлення до навчання;
- 4) рівень знань;
- 5) організаторські здібності;
- 6) уміння працювати з людьми;
- 7) уміння працювати з документами та матеріалами;
- 8) уміння своєчасно приймати та реалізовувати рішення;
- 9) морально-етичні риси характеру;
- 10) ціннісні орієнтації.

Форми експертного опитування дали змогу створити портрет майбутнього фахівця фінансово-економічного профілю, на якого сьогодні є попит підприємств.

Найважливішими його якостями є інноваційний потенціал і морально-етичні риси характеру.

Виходячи з таких результатів зроблено висновки: суспільству потрібні фахівці з достатнім рівнем організаторських здібностей, професійними навичками, знаннями, з високими морально-етичними нормами. Випускники вітчизняних вищих навчальних закладів — це стратегічний ресурс економічного розвитку України.

1. *Болюбаи Я. Я.* Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах: Навч. посіб. для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. — К.: ВВП “КОМПАС”, 1997.
2. *Вудкок М., Френсис Д.* Раскрепощенный менеджер: Пер. с англ. — М.: Дело, 1991.
3. *Лутай В. С.* Філософія сучасної освіти: Навч. посіб. — К.: Центр “Магістр-S” творчої спільки вчителів України, 1996.
4. *Романовський О. Г.* Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності: Моногр. — Харків: Основа, 2001.
5. *Сергєєва Л. М.* Управлінські навички молодшого спеціаліста: теорія і методика формування: Моногр. / За ред. С. О. Сисоевої. — К.: “К”, 2001.
6. *Шегда А.* Теоретичні аспекти розробки сучасної концепції підготовки менеджерів. — К.: Вища шк., 2001.

The problems of training of the future managers of the financial-economic profile in higher educational establishments are described in the article. The concept of the pedagogical designing and its structure are formulated as one of the spheres of teacher's activities. The training methods of the economists and future managers are defined. The examples of the educational methods for classes are given.